

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 373.5.091.33:004.9

О. Б. ПЕТРОВИЧ

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Висвітлено особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в організації позакласної роботи з літературно обдарованими школярами. Зосереджено увагу на дієвих формах і методах ІКТ з метою успішного проведення позакласної роботи з обдарованими старшокласниками в системі літературної освіти: веб-квести, QR-коди, QR-квести, сервіси Google, мультимедійні презентації, ведення блогу, віртуальні екскурсії, використання інтерактивної дошки, освітніх форумів, баз даних освітніх ресурсів, віртуальних бібліотек, створення електронного портфоліо, медіатеки навчального матеріалу, коміксів, дудлів, хмар слів та ін.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, позакласна робота, обдарований учень, літературно-творчі здібності.

О. Б. ПЕТРОВИЧ

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕКЛАССНОЙ РАБОТЫ С ОДАРЕННЫМИ УЧАЩИМИСЯ В СИСТЕМЕ ЛИТЕРАТУРНОЙ ОБРАЗОВАНИЯ

Освещены особенности использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) при организации внеклассной работы с литературно одаренными школьниками. Сосредоточено внимание на эффективных формах и методах ИКТ в целях успешного проведения внеклассной работы с одаренными старшеклассниками в системе литературного образования: веб-квесты, QR-коды, QR-квесты, сервисы Google, мультимедийные презентации, ведение блога, виртуальные экскурсии, использование интерактивной доски, образовательных форумов, баз данных образовательных ресурсов, виртуальных библиотек, создание электронного портфоліо, медиатеки учебного материала, комиксов, дудлов, облаков слов и др.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, внеклассная работа, одаренный ученик, литературно-творческие способности.

O. B. PETROVICH

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY IN ORGANIZATION OF EXTRACURRICULAR WORK WITH GIFTED STUDENTS IN THE SYSTEM OF THE LITERARY EDUCATION

The article deals with the issue of features of the use of information and communication technology in organizing extra-curricular activities with the literary gifted students. Main attention is drawn on the effective forms and methods of information and communication technology for the successful conduction of extra-curricular activities with gifted high school students in literary education system, in particular such as: web quests, QR-codes, QR-quests, Google Groups, multimedia presentations, blogging, virtual tours, use of interactive whiteboards, educational forums, databases educational resources, virtual libraries, creating the electronic portfolio, media library of educational material, comics, doodles, clouds of words etc.

Keywords: information and communication technology, extracurricular work, a gifted student, the literary and creative ability.

Нині важко уявити освітній процес у навчальному закладі без використання ІКТ та сервісів будь-якої пошукової системи (Google, Яндекс тощо). При раціональному впровадженні ІКТ учні демонструють кращі результати та вільно орієнтуються в інтернеті, сучасних цифрових гаджетах, з легкістю знаходять цікаву інформацію з тієї чи іншої теми, навчаються самостійності в здобутті знань, їх практичному застосуванню, оцінюванню й коригуванню власної пізнавальної діяльності, в них зростає мотивація до навчання, позакласної роботи. Однак ці технології не настільки поширені в сучасному навчально-виховному процесі школи, особливо нечастим явищем є їх використання вчителями в літературній освіті.

Інформаційний прогрес сучасного суспільства зростає дуже стрімко, але модернізація освіти, на жаль, не завжди встигає за новаціями. Так, більшість можливостей інтернету все ще залишаються неосвоєними в цій галузі. Тож необхідно допомогти вчителям освоїти інноваційні форми та методи організації навчально-виховного процесу, що стимулюватиме їх до професійного зростання, дозволить перекласти частину своєї роботи на ІКТ, урізноманітнити позакласну діяльність, зробити її більш цікавою та інтенсивною.

Застосування ІКТ в освіті вивчали В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, Ю. Жук, М. Кадемія, А. Коломієць, В. Мадзігон, Ю. Машбиць, Н. Морзе, О. Науменко, В. Руденко, О. Співаковський, О. Чайковська, К. Фадеєва, О. Шестопалюк та ін. Особливості впровадження цих технологій в системі літературної освіти розглянуті в дослідженнях Л. Богдан, О. Ісаєвої, Л. Назаренко, В. Оліфіренка, С. Оліфіренка, А. Ситченка, Г. Токмань, А. Уліщенко, В. Уліщенко, І. Царлової, В. Шуляра та інших учених. Проте недостатньо досліджена проблема використання ІКТ в організації позакласної роботи з літературно обдарованими учнями.

Метою статті є з'ясування ефективних форм і методів ІКТ в організації позакласної роботи з обдарованими школярами в системі літературної освіти.

Цілеспрямоване використання різноманітних форм позакласної роботи є вирішальним у розвитку творчих здібностей і літературних обдарувань школярів, їхньої самостійності, творчості та винахідливості, ініціативи, гнучкості й оригінальності мислення, формуванні дослідницьких умінь; розширює простір для творчої самореалізації й самоствердження, готовності до ризику; забезпечує досягнення успіху й формування позитивної самооцінки; посилює віру у власні творчі можливості. Учитель-філолог повинен бути готовий до постійного прояву творчості, моделювання та проєктування позакласної роботи з літератури з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, їхніх освітніх потреб, мотивів, нахилів й інтересів тощо.

Нові пріоритети в освіті стимулюють учителів-словесників до пошуку та впровадження ІКТ у позакласній роботі з обдарованими школярами, які урізноманітнюють форми та методи її організації, уможливають досягнення вагомих результатів у навчально-виховній діяльності, зацікавлюють учнів до літературної творчості, сприяють їхньому саморозвитку. Відтак особливої актуальності набуває питання впровадження вказаних технологій у позакласну роботу з української літератури.

А. Ситченко стверджує, що літературна освіта при впровадженні сучасних технологій відбувається в координатах «учень – комп'ютер – учитель (т'ютор)» та потребує формування інформаційного простору з врахуванням індивідуальних потреб кожного школяра в нових джерелах і можливостях інформації. Дослідник наголошує на актуальності вирішення певних методичних питань:

а) зміна змісту, форм і методів навчання; б) підготовка вчителів-т'юторів; в) розробка електронних навчальних посібників; г) адаптація навчальних програм до нових інформаційних технологій освіти; г) мотивація інноваційного навчання тощо [4, с. 79].

Нам імponує думка Г. Токмань, яка наголошує на важливості й доцільності використання ІКТ в навчанні української літератури. Вчена називає функції, що виконують ІКТ у системі літературної освіти, серед них:

- бібліографічний пошук у спеціальній програмі або інтернеті;
- джерело знань: учень опрацьовує пізнавальний матеріал з української літератури, що збережений на електронних носіях і запропонований для вивчення вчителем або знайдений самостійно, зокрема в інтернеті;

- наочність (портрети письменників, географічні місця, пов'язані з твором і його автором, музеї, пам'ятники, твори інших видів мистецтва, театральні спектаклі та кінофільми за літературними творами, теоретико-літературні таблиці й схеми та ін.);
- засіб представлення завдання для самостійної роботи учнів (запитань, тем творів із методичним супроводом, моделей для виконання проекту, ігрових основ – кросвордів тощо);
- засіб виконання школярем освітніх завдань (набір, збереження, редагування власного тексту, укладання таблиці, підготовка творчого звіту за проектом, його презентація та ін.);
- засіб інтерактивного спілкування на літературну тему (форум, електронне листування в інтернеті);
- засіб для проведення контролю рівня літературних знань учнів;
- тренажер (теоретико-літературні, стилістичні, версифікаційні тренінги й ін.);
- засіб для проведення різних конкурсів (творчих, теоретико-літературних, літературно-ігрових, пошуково-інформаційних тощо) [5, с. 290].

Основними формами й методами ІКТ, які, на нашу думку, доречні для застосування під час позакласної роботи з літературно обдарованими школярами, є: *веб-квести, QR-коди, QR-квести, сервіси Google, ведення блогу, віртуальні екскурсії, Intel-проекти, мультимедійні презентації, використання інтерактивної дошки, освітніх форумів, баз даних освітніх ресурсів, віртуальних бібліотек, створення електронного портфоліо, медiateки навчального матеріалу, коміксів, дудлів, хмар слів* тощо. Коротко схарактеризуємо деякі з них.

Веб-квести – це проблемні завдання з елементами рольової гри, для виконання яких використовуються інформаційні ресурси інтернету [2, с. 34]. Вони сприяють ефективній реалізації позакласної роботи з української літератури, адже роблять її значно змістовнішою й цікавішою як для учнів, так і для вчителя, переключають увагу з форми їх вияву на зміст. При цьому школярі навчаються критично й творчо мислити, отримують не готові знання, а ті, що спонукають до самостійної пошукової діяльності (індивідуальної, парної, групової), допомагають розв'язувати складні освітні проблеми, навчають розглядати їх з різних позицій, досліджувати глибше, самостійно приймати рішення, брати на себе відповідальність за їх реалізацію та презентацію, активно використовувати великі за обсягом та постійно оновлювані інформаційні ресурси в інтернеті.

За результатами веб-квесту обдаровані учні можуть підготувати усний виступ, прес-реліз, буклет, постер, відеозапис, мультфільм або анімацію, фоторепортаж, віртуальну виставку, мультимедійну презентацію, слайд-шоу, есе, веб-сторінку, веб-сайт (локально або в інтернеті), блог тощо.

Наявність цифрових мобільних пристроїв у школярів, учителів, батьків та інших дозволяє широко використовувати можливості *QR-кодів* у позакласній діяльності з української літератури. У позакласній роботі QR-коди доцільно використовувати для:

- забезпечення учасників позакласної діяльності роздавальним матеріалом з QR-кодами, які містять гіперпосилання на мультимедійні джерела та ресурси: відео-та аудіододатки, ілюстрації, електронні навчальні видання, бібліотеки та ін. Можливим є розміщення QR-кодів на слайдах презентації. Таким чином, учні можуть відсканувати код для отримання додаткової інформації миттєво;
- розміщення на обкладинках навчально-методичної літератури довідкового матеріалу, відомостей про автора, видавництво або будь-якої додаткової інформації;
- використання в системі каталогів бібліотеки навчального закладу;
- збагачення інформаційного наповнення стендів бібліотеки та кабінету літератури, аносування певного матеріалу чи запланованої події;
- розміщення плану роботи й розкладу літературних гуртків, студій, програми літературного тижня, вечора або інших позакласних заходів;
- розміщення на картах, схемах, ілюстраціях, музейних експонатах. Наприклад, розміщені на географічних картах QR-коди можуть містити інформацію про життєтворчість певного письменника, на виставкових експонатах чи творах мистецтва – ім'я автора роботи, його біографію тощо, питання й завдання для самостійного опрацювання та ін.;

- закріплення вивченого матеріалу. На кожному завданні можна розмістити надрукований QR-код з правильними відповідями або підказкою з алгоритмом розв'язання задачі. Школярі намагатимуться отримати власну відповідь, перш ніж переглянуть правильну;
- проведення навчальної гри-квест із завданнями в QR-кодах літературних кросвордів, змагань, заходів тощо;
- створення школярами своїх портфоліо або анотації на прочитані книги та навчально-методичну літературу за досліджуваною темою й розміщення їх на сайті в QR-кодах;
- розміщення контактної інформації на візитівці вчителя чи запрошеного гостя (письменника, редактора, актора та ін., або на бейджиках учасників конференцій (семініарів));
- організації проектної діяльності з метою створення списків посилань, інформаційних блоків, коментарів та ін.;
- розробки екскурсійних маршрутів, туристичних походів літературними місцями та як джерела інформації для учасників. Таке завдання можна запропонувати для виконання старшокласником як проєкт [1].

Кожен учень може не лише використовувати QR-коди, а й створювати їх самостійно та абсолютно безкоштовно. У допомозі стануть чимало он-лайн сервісів і програм, серед яких: <http://www.qr-code.com.ua>, <http://qrcode.kaywa.com>, <http://www.qrcc.ru/generator.php>, <http://qr.codes.com.ua> та ін.

Застосування QR-кодів дозволяє зробити позакласну роботу більш змістовною, цікавою й ефективною, адже учням зручно зчитувати інформацію та оперативно зберігати її в пам'яті мобільних пристроїв, а також задіювати додатковий дотиковий (тактильний) канал сприйняття інформації.

Широкого застосування в навчально-виховній діяльності набувають *сервіси Google* (Gmail, Google Drive, Google Calendar, Google Maps, Google+ Hangouts, Google Scholar, YouTube, Google Play, Google Keep, Picasa, Google Moderator, Google Blogger та ін.). Наприклад, тематичні малюнки *Google Doodle* приурочують до великих свят, а також ювілеїв видатних митців, письменників, учених і видатних людей. На головній сторінці пошукової системи змінюється логотип, стилізований під подію. Тож учням під час позакласної роботи можна запропонувати розробити власний Doodle на самостійно обрану тему на Всеукраїнський конкурс серед школярів «Дудл для Google» (до 17 років).

Ще один корисний сервіс – *Google Blogger* – надає можливість створення колективних та індивідуальних блогів, які аналогічні публічному щоденнику, не написавши жодного рядка коду. Учитель-словесник за допомогою блогу може спілкуватися з школярами, викладати в публічний доступ свої напрацювання, матеріали та завдання для опрацювання. Учні, відповідно, мають змогу спільно працювати над проєктом, додавати інформацію з інших додатків Google та зберігати пов'язані між собою документи в одному блозі, а також систематизувати персональне або групове веб-портфоліо, в представленні якого допоможуть YouTube й сервіс Веб-сайти.

Специфіка всіх сервісів Google полягає в можливості успішно організувати спільну колективну роботу над освітнім проєктом чи завданням, привчити до вирішення будь-яких ситуацій навчально-виховного процесу, ефективно опрацьовувати великий обсяг інформації та раціонально використовувати власний час, розвивати пізнавальні можливості й творчі здібності.

Доречною вважаємо пропозицію В. Шуляра скористатися *віртуальною екскурсією* в музей майстра слова з метою зацікавлення учнів літературною темою або творчістю певного письменника, ефективного впровадження ІКТ для сприйняття художнього твору. Дослідник наводить приклад такої подорожі садибою Т. Шевченка, меморіальним будинком його друга А. Й. Козачковського. Учений вважає вартісним перегляд відеофрагменту «Шевченко й Переяслав», висвітлення фактів про гостювання Кобзаря в А. Козачковського, знайомство з особистими речами поета, його картинами й малюнками, автографами віршів, написаних тут. В. Шуляр переконує в необхідності рекомендацій школярам переліку додаткових інтернет-адрес, сайтів для поглиблення їхніх літературних знань, удосконалення практичних навичок з пошуку й творчого використання знайденої інформації при виконанні завдань. Крім того, науковець називає можливі форми організації й види літературної роботи за допомогою ІКТ: демонстрація аудіо, на якому записано звучання, наприклад, вірша Т. Шевченка «Заповіт» різними мовами; з'ясування первісної читацької оцінки художнього твору через онлайн-консультацію, в режимі чат, форум чи через відеозв'язок

(Skype); інтерпретація літературного тексту іншими видами мистецтва (ілюстрації, фото, фрагменти фільмів і вистав за твором, авторське читання власного твору тощо); підготовка до читацької конференції власного варіанта експозиції (вступного слова) і слова-епілогу через відеокліп з використанням творів «поетичної критики» про Т. Шевченка під загальною назвою «Вплетемо своє слово у вінок посвяти Кобзареві»; виконання самостійної пошукової творчої роботи на одну із запропонованих тем, а саме: «Шевченко – художник» (презентація репродукцій із власним мистецьким коментарем-озвученням); літературна казка за мотивами мистецьких полотен Т. Шевченка (назву підібрати самостійно, візуальний і звуковий ряд має містити світлини, музичний супровід, власний коментар); поезія Т. Шевченка й сучасне музичне виконання (створити відеокліп, підготувати власний коментар) [6; 7].

Підтримуємо думку О. Куцевол, яка відзначає поширеність і дієвість використання в літературній освіті *електронного портфоліо*, що є мультимедійною презентацією сукупності зібраних матеріалів, а також електронним носієм із записом різних найцікавіших фрагментів проєктів, виконаних обдарованим школярем [3, с. 258].

Слідом за Г. Токмань вбачаємо основне завдання ІКТ у створенні сприятливого навчального середовища для літературної освіти. Науковець радить учителю-словеснику укласти й системно та раціонально використовувати як допоміжний засіб у діалозі учня з художньою книгою *медіатеку* навчального матеріалу на електронних носіях, яка міститиме:

- текстові матеріали: повнотекстові примірники або фрагменти художніх творів, літературознавчих праць, статей з літературознавчих енциклопедичних словників, методичні рекомендації з монографій, посібників для вчителів, науково-методичної періодики, сценарії позакласних заходів, тексти завдань тощо;
- графічні зображення: портретів письменників, книжок, явищ образотворчого мистецтва, історичних документів, місцевостей, пов'язаних із життєтворчістю автора, сцен з театральних спектаклів, кадрів з кінофільмів, опорних конспектів, теоретико-літературних дидактичних схем і т. д.;
- світлодинамічні ряди: відеозаписи, пов'язані з біографією письменника або художнім твором, які потребують коментарів учителя або учня-доповідача (наприклад, під час заочної екскурсії літературними місцями), комп'ютерні анімації;
- аудіоряди: звуковий супровід навчання літератури, що містить голос письменника, акторські виконання його творів, пісні, опери та музичні твори інших жанрів, написані композиторами на літературній основі, спогади сучасників, виступи науковців, твори «поетичної критики», звуки природи тощо;
- аудіовідеозаписи: художні й навчальні кінофільми, спектаклі, творчі зустрічі письменників з читачами, ювілейні вечори, мультимедійні презентації літературних тем;
- каталог мережевих інформаційних ресурсів: база даних електронного списку адрес, за якими можна знайти необхідну літературну інформацію (наприклад, електронна бібліотека Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – <http://www.nbuv.gov.ua>; електронні бібліотеки української літератури: <http://dhost.info/newbabilon/index.html>, <http://www.ukrlib.com.ua>, <http://library.org.ua/>, <http://runa.6te.net/index.html>, <http://poetyka.uazone.net/>, <http://lib.ru/SU/UKRAINA/>, <http://diasporiana.org.ua/>, <http://www.ukrcenter.com/>, <http://litplayer.com.ua/>, <http://litopys.org.ua/>, <http://sites.utoronto.ca/elul/Main-Ukr.html>, <http://www.chtyvo.org.ua/>, <http://chytanka.com.ua/>, <http://exlibris.org.ua/> тощо);
- банк комп'ютерних моделей для виконання різноманітних літературних завдань: написання твору, реферату, укладання бібліографічного списку, визначення версифікаційних особливостей вірша, створення хронологічної таблиці тощо [5, с. 291–292].

Вважаємо ефективною формою організації позакласної діяльності в розвитку літературно-творчих здібностей старшокласників створення ними *мультиплікаційних коміксів* за вивченим художнім твором, наприклад, п'єсою І. Котляревського «Наталка Полтавка», за допомогою будь-якого відомого учням інтернет-ресурсу (<http://www.toondoo.com/>, <http://www.pixton.com/>). Задля створення нового проєкту в спеціальному вікні відкривається папка з намальованими задалегідь скетчами, обирається шаблон розбивки сторінки на фрагменти. Потім туди перетягують скетчі,

слідом за ними на малюнки розміщують хмаринки, куди вписують текст (звісно, тип і розмір шрифтів можна змінювати).

З метою підвищення інтересу до літературної творчості доречним буде обдарованій шкільній молоді попрацювати з «хмарами слів». Передусім, учні уважно вивчають приклад, запропонований учителем, оцінюють, наскільки його текстове наповнення відповідає тематиці позакласного заходу, свою відповідь обґрунтовують. Потім старшокласники створюють власноруч «хмарки слів» до тем позакласної роботи з використанням завчасно визначених ключових слів. У цьому допоможуть ряд інтернет-ресурсів (<http://tagul.com>, <http://www.tagxedo.com/>, http://www.imagechef.com/ic/word_mosaic/, <http://www.wordle.net/>, <http://worditout.com/>). Більшість з них не вимагають реєстрації та надають можливість генерувати «хмари» з тексту, який вводить користувач, змінювати розмір і колір слів та фону.

Доцільність застосування *інтерактивної дошки* полягає в тому, що її використання надає позакласній роботі специфічної новизни, яка за своїм змістом і формою викладання має можливість відтворити за короткий час значний за обсягом матеріал, а також подати його в оптимальній формі, викликати в учнів нові образи, деталізувати нечітко сформовані уявлення, поглибити здобуті знання. Її застосування уможливорює створення такої атмосфери, що налаштовує на плідну колективну роботу суб'єктів навчально-виховної діяльності, підвищує мотивацію й успішність освіти учнів, поживляє позакласні заходи, які стають більш динамічними. Перевагою також є можливість для вчителя-словесника постійно «тримати руку на пульсі», бачити реакцію учнів, вчасно реагувати на змінювану ситуацію.

Мультимедійна презентація дозволяє подати матеріал як систему яскравих опорних образів, наповнених вичерпною структурованою інформацією в алгоритмічному порядку. Мета такого подання навчальної інформації – формування в школярів системи образного мислення.

У підготовці вчителя-словесника до проведення позакласної роботи з використанням мультимедійних технологій треба:

- проаналізувати зміст і мету позакласного заходу, логіку висвітлення пізнавального матеріалу;
- визначити обсяг й особливості інформації, яка повідомлятиметься учням;
- відібрати й проаналізувати аудіовізуальні та інші дидактичні засоби, з'ясувати їх відповідність змісту і меті позакласного заходу;
- визначити методи та прийоми забезпечення активної пізнавальної діяльності учнів, міцного засвоєння ними знань, набуття умінь і навичок.

Робота школяра над створенням власної мультимедійної презентації як своєрідний творчий процес сприяє розвитку в нього самостійного вибору потрібної інформації з різних джерел, уміння логічно вибудовувати майбутнє повідомлення, надає можливість подати матеріал нестандартним, оригінальним способом.

Ще однією формою організації позакласної роботи з літературно обдарованими учнями може бути *інтерактивний театр* (наприклад, поетичний). Потенційним результатом його діяльності є театральне інсценування, літературно-музична композиція, для більшої презентабельності яких стане доречним використання ІКТ обрамлення виступу школяра перед аудиторією.

Ми солідарні з думкою Г. Токмань, що недоцільно візуалізувати увесь літературний матеріал, оскільки літературна творчість краще розвиватиметься через активізацію індивідуальної уяви, емоційної та інтелектуальної діяльності особистості [5, с. 292].

Отже, сучасним школярам можливості ІКТ допомагають у вирішенні пізнавальних пошукових завдань, сприяють розкриттю й реалізації творчого потенціалу, привчають до самостійності в подоланні труднощів.

Вказані технології є актуальними й повинні активно застосовуватися для модернізації освіти. Вони надають учителю-словеснику широкі можливості для реалізації його креативних задумів, допомагають в організації та проведенні ефективної позакласної роботи з української літератури та формуванні розвинених творчих особистостей, здатних до літературної праці, самоосвіти й самовдосконалення.